

Vraag nr. 19
van 30 oktober 2003
van mevrouw DOMINIQUE GUNS

Schelde – Waterkwaliteit en visbestand

De Boven-Schelde (de Schelde tot Gent) stroomt Vlaanderen binnen in Spiere-Helkijn. Ze sluit aan op de Ringvaart in Gent. De Boven-Schelde is een ten behoeve van de scheepvaart genormaliseerde rivier voorzien van stuwsluizen. Sinds 1990 verbeterde de waterkwaliteit aanzienlijk.

De Zeeschelde is het deel van de Schelde gelegen tussen Gent en de Belgisch-Nederlandse grens. In tegenstelling tot de Boven-Schelde is de Zeeschelde onderhevig aan getijdenwerking. De Boven-Zeeschelde vervoert zoet water, de Beneden-Zeeschelde brak water. Door de toenemende conventionele waterzuivering van industrieel en huishoudelijk afval is de organische belasting van de Zeeschelde gedaald. In de natuurlijke situatie zou men zowel in het zoute als het zoete deel van de Schelde meer vissoorten moeten aantreffen dan in het brakwatergebied.

1. Wat is voor de Schelde de kwaliteitsverbetering of kwaliteitsverslechtering van het water (fysicochemische en biologische kwaliteit) voor het jaar 2003 ?
2. Welke vooruitgang verwacht men de komende jaren ?

Wanneer wordt een optimaal niveau van de waterkwaliteit verwacht ?

3. Op welke plaatsen is het visbestand op de Schelde het grootst en op welke plaatsen bijna onbestaande ?

Antwoord

1. De waterkwaliteit van een oppervlaktewater wordt normaliter beoordeeld op basis van een jaarreeks meet- en analysegegevens. Voor 2003 kunnen daarom nog geen definitieve uitspraken gedaan worden. Wel kan nu reeds worden gesteld dat de uitzonderlijk droge en warme zomer een negatieve invloed heeft gehad op de waterkwaliteit.

Begin de jaren '90 was de Schelde over nagenoeg haar volledige traject zwaar verontreinigd. Momenteel (gegevens tot en met 2002) schommelt de kwaliteit tussen matig en slecht.

Op Vlaams grondgebied zijn de Zwarte en de Grote Spierebeek de eerste beken die op Vlaams grondgebied (Spiere-Helkijn) uitmonden in de Boven-Schelde. Beide ontvangen heel wat ongezuiverd industrieel en huishoudelijk afvalwater afkomstig van respectievelijk Roubaix (Frankrijk) en Moeskroen (Henegouwen). De aangevoerde vuilvracht is aanzienlijk, dit zowel voor de klassieke vervuilingparameters, als wat organische micro-verontreinigingen en zware metalen betreft. In de jaarlijkse VMM-rapporten over de waterkwaliteit komen deze beken steeds opnieuw als black points in het Vlaams oppervlaktewater naar voren. In de nabije toekomst is er wel een aantal saneringsprojecten waarbij onder andere het oppervlaktewater van de Zwarte Spierebeek volledig gezuiverd zal worden, maar de beëindiging van de werken wordt pas begin 2004 verwacht.

Afwaarts de sluizen in Merelbeke wordt wel opnieuw een matige kwaliteit op het tijgebonden deel van de Schelde vastgesteld en deze wordt gehandhaafd tot in Dendermonde. De opstart van verscheidene zuiveringsinstallaties (waaronder de RWZI's Merelbeke, Destelbergen, Weteren, Overschelde en Wichelen) tijdens de voorbije jaren, is daar de oorzaak van.

Stroomafwaarts van Dendermonde is de kwaliteit slechter onder invloed van voornamelijk de Zenne (die de vuilvracht van Brussel aanvoert) en de Dijle.

Dat de Spierebeken een belangrijke, soms doorslaggevende invloed uitoefenen op de kwaliteit van de Schelde kan geïllustreerd worden aan de hand van de calamiteit die zich in het najaar van 2003 voordeed. De Vlaamse Milieumaatschappij kreeg toen via de administratie Waterwegen en Zeewezen (AWZ) melding van "zwart water" in de Boven-Schelde ter hoogte van Kerkhove (Avelgem) en Oudenaarde.

Daarbij werd vastgesteld dat het verzadigingspercentage aan opgeloste zuurstof stroomopwaarts de monding van de Grote en de Zwarte Spierebeek ongeveer 60 % bedroeg. Afwaarts de monding van deze beken was dit nog slechts 5 % in de bovenste waterlaag, dus nagenoeg zuurstofloos. Het zuurstofpercentage van de Spierebeken zelf ter hoogte van de monding in de Schelde was nog lager, nl. 2,5 %. Deze anaërobe toestand werd tot in het Kanaal van Zwijnaarde (Gent) aangetroffen.

Mogelijk hebben een aantal korte stortbuien een extra hoge vuilvracht in de Spierebeken gebracht, met uiterst negatieve gevolgen voor de kwaliteit van de Schelde. Gedurende een lange droge periode bezinkt immers heel wat vuil in de riolen en beken. Bij felle buien kan de stroomsnelheid in riolen en beken plots sterk toenemen, waardoor het bezonken slib meegevoerd wordt. Door dit verschijnsel kan de vuilvracht een veelvoud worden van de "normale" vuillast.

Ook bleek herstel niet snel op te treden, eens het water in een zuurstofloze toestand geraakt was.

Waarschijnlijk zullen calamiteiten een steeds vaker "opgemerkt" probleem gaan vormen. Tot voor een paar jaar was de kwaliteit dermate slecht, dat calamiteiten moeilijk of niet waarneembaar waren. Dank zij de verbeterende waterkwaliteit, zal dit voortaan vaker en sneller worden opgemerkt.

2. Een belangrijk gegeven omtrent de waterkwaliteit van de Boven-Schelde is de grensoverschrijdende verontreiniging vanuit Wallonië en Frankrijk. Hierbij worden de Grote en de Zwarte Spierebeek zwaar belast met industrieel afvalwater afkomstig van respectievelijk Moeskroen en Roubaix, wat zijn invloed heeft op de waterkwaliteit van de Schelde op Vlaams grondgebied.

Een drastische kwaliteitsverbetering is praktisch volledig afhankelijk van de saneringen in Wallonië en Frankrijk. Overleg met beide partijen is aldus één van de belangrijkste actiepunten ter sanering van de Boven-Schelde.

Hoopgevend is dat de RWZI Grimonpont (F) in aanbouw is en naar verwachting binnenkort operationeel wordt, wat een zeer aanzienlijke reductie van de vuilvracht aangevoerd door de Zwarte Spierebeek zal teweegbrengen.

Voor de sanering van de Schelde op Vlaams grondgebied wordt de verdere uitbouw van de zuiveringsinfrastructuur op gewestelijk en gemeentelijk niveau voortgezet.

- Het gewestelijk investeringsprogramma voorziet sedert 1991 voor het bekken van de Boven-Schelde in 248 projecten. Hiervan werden er 92 uitgevoerd en zijn er 156 in uitvoering of dienen nog te worden uitgevoerd. Met het programma zal de zuiveringsgraad

toenemen tot 73 %. De kostprijs hiervoor bedraagt 293,90 miljoen euro. Hiervan werd eind 2000 reeds 105,36 miljoen euro of 36 % gespendeerd.

Sinds 1991 zijn op het gewestelijk investeringsprogramma voor het bekken van de Beneden-Schelde 235 projecten geprogrammeerd. Hiervan werden er 100 uitgevoerd, 135 zijn in uitvoering of dienen nog te worden uitgevoerd. Met het zuiveringsprogramma zal de zuiveringsgraad toenemen tot 82 %. De kostprijs hiervoor wordt geraamd op 1,2 miljard euro. Hiervan werd reeds 0,9 miljard euro of 79 % gespendeerd.

- Gelet op het landelijke karakter van sommige deelgebieden en de geïsoleerdheid van enkele woonkernen, worden er naast de vijf reeds bestaande KWZI's, nog bijkomend tien KWZI's gepland. Vijf ervan zijn eveneens opgenomen in het gewestelijk investeringsprogramma 2000-2007. De drie bovengemeentelijke KWZI's van het bekken van de Beneden-Schelde zijn opgenomen in het IP 2005-2009, dat nog goedgekeurd moet worden (Schoten-Noord IP 2006-2009, Oppem IP 2006 en Peizegem IP 2006).
- De resterende huishoudelijke vuilvracht zal worden gesaneerd door de bouw van individuele zuiveringsinstallaties. Inwoners die lozen in oppervlaktewater of in riolering, dienen zelf in te staan voor de sanering van hun huishoudelijk afvalwater.

Aanvullend worden door een aangepast vergunningen- en heffingenbeleid de lozingen door industrie en huishoudens verder terugschroefd.

De vooropgestelde maatregelen zijn voor het bekken van de Boven-Schelde echter ontoereikend om te voldoen aan de Nederlandse eutrofiëringsnorm van 2,2 mg stikstof per liter. Voor het bekken van de Beneden-Schelde zijn de vooropgestelde maatregelen voldoende om aan de Nederlandse eutrofiëringsnorm van 2,2 mg stikstof per liter te voldoen. Daarbij wordt evenwel geen rekening gehouden met de eventuele aanvoer van hogere concentraties uit andere bekkens). Wel zullen saneringsinspanningen in de andere bekkens (Dender, Dijle, Nete, ...) een positieve invloed hebben op de waterkwaliteit van de Schelde.

Momenteel werkt VMM in uitvoering van de Europese Kaderrichtlijn Water aan een globale analyse van de druk en de impact op het watersysteem in het Scheldestroomgebiedsdistrict. Al deze informatie, aangevuld met de eerste beschikbare cijfers voor een economische analyse zullen gebruikt worden om een inschatting te maken van de kans dat de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water, met name een goede toestand van alle oppervlakte- en grondwateren bereiken tegen 2015, gerealiseerd kan worden. Deze eerste analyse zal belangrijke informatie opleveren om te weten of het al dan niet noodzakelijk zal zijn om nog aanvullende maatregelen in te stellen teneinde de ambitieuze, maar wettelijk bindende doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water te kunnen realiseren.

3. De **Boven-Schelde** werd door het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer in juni 2002 in het kader van het meetnet zoetwatervis van Pottes (Franse grens) tot de aansluiting met de Ringvaart op 12 locaties bemonsterd. Op de 12 staalnameplaatsen werden er in totaal 19 vissoorten gevangen, nl. paling, brasem, alver, kolblei, gibel, karper, riviergrondel, blauwbandgrondel, winde, blankvoorn, rietvoorn, zeelt, regenboogforel, driedoornige stekelbaars, pos, baars, snoekbaars en de zeldzame soorten kopvoorn en serpeling. Op drie bemonsteringsplaatsen werd geen vis gevangen.

De meest verspreide soort is blankvoorn (gevangen op 9 staalnameplaatsen), gevolgd door gibel (gevangen op 7 staalnameplaatsen). Met maar liefst een aantalpercentage van 73 % en een gewichtpercentage van 34 % is blankvoorn ook de dominante soort op de Boven-Schelde. Van alver, karper, kopvoorn, winde, serpeling, zeelt en regenboogforel kon de aanwezigheid op de Boven-Schelde vastgesteld worden maar het gaat hier om een zeer beperkt aantal individuen (< 15 exemplaren).

In 1996 werd de Boven-Schelde ook op deze 12 staalnameplaatsen bemonsterd en werden er toen slechts 9 vissoorten gevangen, nl. paling, brasem, kolblei, gibel, karper, blauwbandgrondel, vetje, blankvoorn en zeelt. De Boven-Schelde werd in 1996 echter uitvoeriger bemonsterd met een totaal van maar liefst 42 staalnameplaatsen. Op slechts 15 van deze staalnameplaatsen kon visleven worden vastgesteld. Totaal werden 12 soorten gevangen, namelijk de hierboven genoemde vissoorten, aangevuld met rietvoorn, driedoornige stekelbaars en winde.

Op 9 van de 12 staalnameplaatsen die zowel in 1996 als in 2002 werden bemonsterd is de soortendiversiteit toegenomen. Op de meeste plaatsen is de toename zelfs spectaculair te noemen (zie tabel). Op de staalnameplaatsen waar in 1996 vis werd gevangen trof men een soortendiversiteit aan variërende tussen 1 en 8 soorten, met een gemiddelde van 2,4 soorten per plaats. In 2002 varieert de diversiteit voor de 9 plaatsen waar vis werd gevangen tussen 1 en 15, met een gemiddelde van 8,1 soorten per plaats.

De 3 staalnameplaatsen waar in de campagne van 2002 geen vis werd aangetroffen, zijn gelegen tussen het traject van Pottes tot stroomopwaarts de stuw te Oudenaarde. Op 2 plaatsen, in dit traject gelegen, waar wel vis wordt aangetroffen, beperkt het visbestand zich tot een totaal van 7 soorten. Het bemonsteringspunt met de grootste soortendiversiteit in dit traject is gelegen in Pottes zelf, hier werden 6 soorten aangetroffen. Ook in 1996 werd er in dit traject zo goed als geen vis gevangen, enkel in Kerkhove, Kluisbergen werden toen 3 soorten gevangen.

Net zoals in 1996 treffen we de grootste soortendiversiteit aan stroomafwaarts de stuw in Merelbeke. Op alle staalnameplaatsen van het traject gelegen stroomafwaarts de stuw in Oudenaarde en de Tijarm in Gent is de soortendiversiteit gestegen met een gemiddelde van 7,1 soorten per bemonsteringspunt.

We kunnen stellen dat de Boven-Schelde, vooral het traject tussen Oudenaarde en Gent, zich langzaam aan het herstellen is. In vergelijking met 1996 is er een duidelijke verbetering. Toch hebben we hier zeker geen evenwichtig visbestand. We treffen in de campagne van 2002 wel al 19 soorten aan. Plaatselijk komen al goede visdensiteiten voor. Toch hebben we nog te maken met een vrij eenzijdig visbestand waarbij blankvoorn dominant is. De overige soorten worden nog slechts met mondjesmaat gevangen. Deze waarnemingen worden bevestigd bij het berekenen van de visindex (IBI) (*Index of Biotic Integrity* – red.). Het gedeelte van de Boven-Schelde van Pottes tot Wortegem-Petegem aan de afwatering van de Molenbeek scoort slecht tot ontoereikend (IBI varieert van 0 tot 1). Dit gedeelte is ook het minst geëvolueerd. Op de andere locaties worden hogere scores verkregen (tot maximaal 2.25) maar de kwaliteit blijft ontoereikend. Toch is de toename van het aantal soorten t.o.v. 1996 heel duidelijk.

Dat de Boven-Schelde zich aan het herstellen is, wordt ook aangetoond door de resultaten van het specifiek jaar-rond onderzoek dat in opdracht van de afdeling Bovenschelde van AWZ in 2002 uitgevoerd werd door het Instituut voor Natuurbehoud ter hoogte van de stuwen van Merelbeke, Asper en Oudenaarde. Er werden in totaal 29 vissoorten aangetroffen, waaronder 10 soorten die volgens de Vlaamse Rode Lijst "zeldzaam" zijn (bot, spiering, rivierprik, kopvoorn, serpeling, beekforel, vetje, winde, bittervoorn en brakwatergrondel) en 1 soort die volgens de Rode Lijst uitgestorven is in Vlaanderen (Europese meerval).

Tabel : Overzicht van de aangetroffen vissoorten, het totaal aantal soorten (N) en de visindex (IBI) op de verschillende staalnamepunten. Op de tweede rij zijn telkens de aangetroffen vissoorten gevangen in 1996 en de IBI voor 1996 aangegeven

[illegible]

Het visbestand van de **Zeeschelde** wordt in het kader van het meetnet opgevolgd door de KU Leuven.

Sinds 1995 wordt de evolutie van het visbestand van de Zeeschelde aan de hand van bemonsteringen met fuiken opgevolgd.

Sinds 2002 wordt de ruimtelijke distributie van het visbestand tweemaal per jaar gemeten op de volgende staalnamestations : Zandvliet, Antwerpen, Steendorp en Kastel. Deze staalnamestations bestrijken de volledige zoet-zoutgradiënt in de Zeeschelde. De temporele veranderingen in het visbestand ter hoogte van de Belgisch-Nederlandse grens (Zandvliet) worden wekelijks opgevolgd tussen eind maart en begin september.

In de campagne van 2002 werden 41 vissoorten aangetroffen : 16 zoetwatersoorten, 19 mariene soorten, 5 anadrome soorten en 1 katadrome soort. De meest voorkomende soorten in de fuiken zijn haring, bot, tong, brasem en blankvoorn.

Tot 2001 werd vastgesteld dat het aantal soorten, de visdensiteit en de visbiomassa afnamen in stroomopwaartse zin. Dit patroon werd niet waargenomen in 2002. Dit komt door de verbetering van de toestand in de Boven-Schelde met hoge zuurstofconcentraties in het voorjaar en een stabilisering van het visbestand in de Beneden-Zeeschelde. De kritisch lage zuurstofconcentraties in de Boven-Zeeschelde tijdens het najaar beletten de ontwikkeling van een permanent visbestand.

Het visbestand ter hoogte van Zandvliet wordt gekenmerkt door een grote variatie in aantallen en gewichten. De gemiddelde visdensiteit bedraagt er 53 vissen per fuik per dag, maar varieert van 0.25 tot 624 vissen per fuik per dag.

In de periode augustus-september werden ongebruikelijk lage visdensiteiten waargenomen. Mogelijk houdt deze lage visdensiteit verband met hoge sedimentconcentraties.

In de periode 1995 – 2002 zijn zowel het aantal soorten als de visdensiteit waargenomen ter hoogte van Zandvliet constant gebleven. Tong, bot, paling en fint kwamen minder voor dan het gemiddelde voor de periode 1995 – 2002. Haring en spiering werden meer aangetroffen.

De ecologische kwaliteit van het Scheldewater ter hoogte van de Belgisch-Nederlandse grens

was in 2002 kritiek. De ecologische kwaliteit werd gemeten in de maand juni met behulp van de visindex. Er is geen verbetering van de ecologische kwaliteit merkbaar in vergelijking met de voorgaande jaren.